

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Катедра “Политология”

**Специфика на хибридната война на Русия в и
срещу Украйна след придобиването ѝ на
независимост през 1991 година**

Автореферат

на дисертационен труд за придобиване
на образователно-квалификационна степен “доктор”

Докторант:

Ирина Олексиивна Островска

Специалност: 3.3. Политически науки,
докторска програма “Политология” -

Сравнителна политология към катедра

“Политология”

Научен ръководител:

Проф. дпн Татяна Александрова

Дронзина

София, март 2024

Дисертационният труд е обсъден и насочен към публична защита на Катедрено заседание №10 на Катедрата по политология към ФФ на СУ “Св. Климент Охридски”, състояло се на 30.01.2024 г.

Дисертационният труд съдържа 249 машинописни страници, от които основният текст е 224 стр., приложения - 19 стр., библиография - 306 единици (брой цитирани източници - 113, използвани източници - 193).

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на открито заседание на 11.06.2024 г. от 14.00 ч. в аудитория 307, в 4-ти блок на ФФ на СУ “Св. Климент Охридски”, бул. Цариградско шосе, 125. Материалите за защитата са на разположение на интересуващите се в кабинет 317 в 4-ти блок на ФФ на СУ “Св. Климент Охридски”.

Научно жури в състав:

Резервни членове:

Автор: Ирина Олексиивна Островска

Заглавие: Специфика на хибридната война на Русия в и срещу Украйна след придобиването ѝ на независимост през 1991 година.

Структурата на работата се състои от: Съдържание; Въведение; Три глави, включващи Единадесет Параграфа, Девет Подпараграфа; Заключение; Библиография; Списък със съкращения; Приложения.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ВЪВЕДЕНИЕ.....	7
ГЛАВА I ТЕОРЕТИЧЕН МОДЕЛ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.....	10
1. Понятието за хибридна война и нейните компоненти (литературен обзор).....	10
2. Изследователски въпрос и хипотези на изследването.....	26
3. Изследователски методи.....	29
4. Значимост на изследването.....	29
ГЛАВА II ХИБРИДНИТЕ АТАКИ НА РУСИЯ В И СРЕЩУ УКРАИНА СЛЕД ПРИДОБИВАНЕТО НА НЕЙНАТА НЕЗАВИСИМОСТ.....	31
1. Индивидуални аспекти на хибридната война в Украйна.....	31
1.1. Информационни.....	31
1.2. Исторически.....	58
1.3. Религиозни.....	95
2. Обществени аспекти на хибридната война в Украйна.....	101
2.1. Политически	101
2.2. Правни	105
2.3. Икономически	107
2.4. Енергийни.....	114
3. Силови аспекти на хибридната война в Украйна.....	118
3.1. Военни.....	118
3.2. Химически, биологически и ядрени.....	126
ГЛАВА III ЕТНИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ВЪЗПРИЯТИЯТА ЗА ХИБРИДНАТА ВОЙНА.....	130
1. Културно-цивилизационни и геополитически взаимоотношения между Украйна и България.....	130
2. Отношението към хибридната война на хората с украинско гражданство и български произход, живеещи в Украйна и живеещи в България.....	143
3. Нагласите на социалните работници и доброволците в България към работата с бежанците от Украйна.....	153

4. Анонимно анкетно проучване на експертни мнения за хибридната война в Украйна след 1991 г.....	165
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	215
БИБЛИОГРАФИЯ.....	219
СПИСЪК СЪС СЪКРАЩЕНИЯ.....	230
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	231

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ВЪВЕДЕНИЕ

Дисертацията започва с **Въведение**, в което накратко е описано съдържанието на материала, обосновка на избора на тема.

Изборът на темата на дисертационния труд, както и авторските анкетни проучвания в него, е обусловен от два фактора: желанието на автора за личен принос, като таврийска българка от Украйна и възпитаник на Философски факултет на СУ “Св. Климент Охридски” към общественото развитие на България и Украйна.

Тъжният опит на Украйна, въпреки значителните недостатъци, може да послужи като положителен пример за много държави, включително и България. Затова започнах да развивам темата за проблемите в руско-украинските взаимоотношения още от 2013 г., в бакалавърската си теза “Украинският конфликт в български, украински и руски медии (2017). Съпоставително изследване на новинарските емисии в телевизиите БНТ, 1+1 и Първи канал” (2013-2017 г.) и магистърската теза “Балканите в регионалната политика на Украйна в периода 90-те години на XX век - началото на XXI век” (2017 - 2019 г.). Дисертационният труд е логическо продължение на работата ми по темата и е резултат от самостоятелно изследване върху историята на руско-украинските междудържавни отношения, българско-украинския межкултурен обмен и процеса на обединение на българската общност в Украйна, както и върху влиянието на хибридните войни в Украйна върху България. Изводите и практическите предложения, както и публикациите по темата, представени в дисертационното изследване, са лично и изключително дело на автора. Дисертационният труд съдържа научни и научноприложими резултати, които представляват оригинален принос в науката.

Хронологичният обхват на изследването обхваща периода на развитие на руско-украинските официални междудържавни отношения след възстановяването на държавната независимост на Украйна през 1991 г., както и периода на активно развитие на межкултурния обмен и популяризирането на Украйна, като независима държава от преходната фаза след разпадането на Съветския съюз до настоящите ѝ междудържавни отношения с Русия (като държава-агресор) и с България, като член на (приоритетните за Украйна) ЕС и НАТО. Отражението на хибридната война на Русия в и срещу Украйна е анализирано в два аспекта: общи тенденции и специфични особености за Украйна. Горната

граница на изследването е свързана със завършването на докторантурата на дипломанта – до септември 2023 г.

Ключови думи: Балкани, бежанци, България, война, временна закрила, доброволци, евроинтеграция, ЕС, информационна безопасност, история, изследване, Китай, независимост, политика, проучване, респондент, Русия/РФ, САЩ, социални работници, Украйна, украинци с български произход, хибридна война, ЮЕИ.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

Част от получените резултати на авторските изследвания са публикувани като статии в:

- **международни издания:** “Гибридные угрозы глобальной безопасности”, Научный журнал “Государственное управление и государственная служба” - периодическое издание РГКП “Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан”. Списанието е индексирано в казахстанската база данни за цитирания “JSC NCSTE”, има импакт фактор ISSN 1994-2370; “**Экономическая безопасность как важная составляющая гибридной войны в Украине**”, Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених “Фінансові механізми сталого розвитку України в умовах сучасних викликів”, НУБіП України, м. Київ, Україна. К.: КЦ “КОМПРИНТ”, 2021. 374 с.; “**Влиянието на хибридните войни върху националната сигурност в рисковото общество**”, Proceeding of the International Scientific Conference 2020, Sofia Part I Security- education, science, industry. © Военна академия “Георги Стойков Раковски”, издател, 2020 ISBN 978-619-7478-57-0;

- **българско издание:** “Отношението на украинците с български произход в Украйна и на украинците с български произход в България към хибридните войни срещу Украйна след началото на демократичните й промени”, Сборник, ФФ, СУ “Св.Климент Охридски”. ISSN: 2603-3453 и др.

Работата частично е апробирана, като изказвания на доклади на кандидата по време на международни и национални научни конференции, форуми и кръгли маси (онлайн и офлайн), а именно: “Докторантски четения”, СУ “Св. Климент Охридски”, София, България (2022 г.); “Докторантски четения”, СУ “Св. Климент Охридски”, София, България (2021 г.); XXVIII Международная научная конференция студентов, аспирантов и молодых учёных “Ломоносов”, МГУ, Москва, РФ (2021 г.); Міжнародна науково-практична

конференция молодых ученых “ Финансові механізми сталого розвитку України в умовах сучасних викликів”, НУБіП України, Киев, Україна (2021 г.); Кръгла маса “Разрешаване на конфликти”, СУ “Св.Климент Охридски”, София, България (2021 г.); “Докторантско училище” и “5-А Докторантска научна сесия”, Югозападен университет “Неофит Рилски”, Благоевград, България (2021 г.); “Докторантски четения”, СУ “Св. Климент Охридски”, София, България (2020 г.); XV Международна научна конференция “Българите в Северното Причерноморие”, МДПУ “Богдан Хмелницки”, Мелитопол, Україна (2020 г.); Международний онлайн семинар для молодых ученых “Международные отношения и глобальная безопасность”, Институт дипломатии при Академии государственного управления при Президенте Республики Казахстан, Астана, Казахстан (2020 г.) и др.

Награди и отличия: Студент на годината (2-ро място) на СУ “Св. Климент Охридски” за 2022 година в категория “Докторант на годината”.

Глава I

ТЕОРЕТИЧЕН МОДЕЛ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Първата глава се концентрира върху коренитена феномена и извеждането на дефиниция за “хибридна война” и нейните компоненти, което става посредством разглеждането на различни определения на автори и институции, както и на различни обяснителни теории. Определят се: **изследователски въпрос и хипотези на изследването; изследователски методи; значимост на изследването.**

Изследователски въпрос и хипотези на изследването

В настоящия дисертационен труд се анализира спецификата на хибридна война на Русия в и срещу Украйна след придобиването на независимостта ѝ (1991 г.). В теоретичната част се дава информация за произхода и кратката история на възникването на термина “хибридна война”. Извеждат се особености какво представлява тя и се изяснява какво е мястото ѝ сред останалите видове войни. Изхождайки от определението за хибридна война и представяйки основните понятия, се провеждат имприрични проучвания и анализ на това, как хибридна война водена от Русия се реализира в Украйна, и какви са нейните специфики. Настоящата дисертация няма претенции за изчерпателност, а е ориентирана към разкриването на ключовата роля на хибридна война на Русия в и срещу Украйна в

развитието на самата независима украинска държава и нейните взаимоотношения с България и други държави.

Кризите в независима Украйна през 1991 г., 2004 г. и 2013 г., хибридната война на Русия в и срещу Украйна с решаващи периоди през 2014 г. и 2022 г. и събитията след това, в рисковото постсъветско общество предизвикват загриженост относно националната сигурност и заплахите от хибридни войни във всяка отделна държава, приковавайки вниманието на целия свят. След анексирането на Крим, въоръжените конфликти на територията на Донбас и пълномащабното нахлуване на цялата територия на Украйна стана очевидно, че хибридната война на Русия в и срещу Украйна наистина оказва голямо влияние върху националната сигурност на държавата, както и върху националната сигурност на другите държави, участващи (дори косвено или “на хартия”) в този процес. Затова въпросите за противодействие на хибридната война на Русия в и срещу Украйна, като нова форма на заплахата за националната сигурност в рисковото общество, трябва да бъде взета под внимание, като една от приоритетните области на военните научни изследвания.

Русия води хибридна война в и срещу Украйна още след обявяване на независимостта ѝ през 1991 г. Причините за това са, че още от началото на независимото си развитие в Украйна се очертават нови принципи, цели и приоритети във външната политика на държавата, която се е озовала между русификацията и европеизацията, т.е. в активно търсене на геополитически алтернативи.

Изследователският въпрос, който е поставен в настоящия труд е, каква е спецификата на хибридната война на Русия в и срещу Украйна, която се реализира на територията на независима Украйна и какво влияние оказва тази война върху бъдещето на държавата, и нейната роля на международната арена?

Обект на настоящето изследване е хибридната война (измерение) на Русия във външната и вътрешна политика в и срещу Украйна след придобиване на независимост и суверенитет от началото на 90-те г., както и въздействието на украинската криза от 2013 г. върху отношението и политиката на/с други държави, в това число и България.

Водещата идея при формулиране на **хипотезите** в настоящия дисертационен труд е, че днешната украинската криза, а по-конкретно хибридната война на Русия срещу Украйна има определени предпоставки и аспекти, и за да се изясни и разреши този проблем, трябва

да се имат предвид редица различни вътрешни (локални) и външни (международни) показатели във всички посоки – на микро, мезо и макро равнище.

В този дисертационен труд се разглеждат следните 4 хипотези:

1. Украинската криза не възниква от нищото, а има определени предпоставки и аспекти.

2. Украинският опит е важен за България, защото става ясно, че страни които са имали силни връзки с Русия и близко териториално разположение са по-уязвими за руската хибридна война.

3. Хибридната война на Русия в и срещу Украйна е успешна до голяма степен не само заради наличието на широк кръг от политически и икономически субекти, зависими от Русия, но и заради слабата информираност на украинските граждани за спецификата на “хибридната война”, поради което те лесно стават жертва на манипулации от страна на Русия.

4. Успешното противопоставяне на Украйна срещу Русия в хибридната война зависи от различни вътрешни и международни фактори.

Настоящият труд има за цел:

- Да определи какви са предпоставките за украинската криза;
- Да се обозначи, как връзките на различни държави с Русия влияят на тяхното положение в света и предразположеност на водене на хибридните войни срещу тях;
- Да определи какви са тези вътрешни и външни фактори, от които зависи успешното противопоставяне на Украйна срещу Русия в хибридната война на Русия в и срещу Украйна;
- Да се направи проследяване и анализ на отношението и поведението на украински граждани и етнически българи от Украйна спрямо хибридната война на Русия в и срещу Украйна, и последващите процеси и събития с оглед овладяването ѝ по мирен начин и недопускане на “изливане” на кризисен потенциал и процеси към Балканите.

За постигане на целите на дисертационния труд е необходимо да се решат следните задачи:

- Изследване на проблемната област (украинската криза) и анализ на състоянието на проблема: хибриданата война на РФ срещу Украйна;
- Определяне на понятието “хибридна война”;

- Разглеждане на историческия контекст, в който са възникнали първите хибридни войни, както и какви са сходствата между тогавашният политически, социален и други видове климат и този, в който е започнала да се формира съвременната хибридна война на Русия в и срещу Украйна;

- Да се определи дали Украйна е най-големият нов препъникамък между Запада и Русия;

- Установяване на историческите и други предпоставки за възникване на украинската криза и за хибридната война на РФ в и срещу Украйна;

- Анализирание на руско-украинските взаимоотношения в периода от 90-те години до началото на 2022 г.;

- Определяне на държавите, които са имали силни връзки с Русия и близко териториално разположение и аргументиране, защо са по-уязвими за руската хибридна война;

- Проучване на вътрешните (в Украйна) фактори, от които зависи успешното противопоставяне на Украйна срещу Русия в хибридната война;

- Проучване на външните (международни) фактори, от които зависи успешното противопоставяне на Украйна срещу Русия в хибридната война;

- Ситуационен анализ на субекти и обекти, зависими от Русия и причините за зависимостта им;

- Провеждане на експериментални анкетни проучвания за определяне на специфичните характеристики на противниците и поддръжниците на Русия в хибридната война срещу Украйна;

- Опирайки се на методологична наука – статистика, да се изучат масовите явления и процеси, свързани с хибридната война на Русия в и срещу Украйна и да се открият проявените при тях закономерности;

- Анализ и обобщение на резултатите от експерименталните анкетни проучвания;

- Установяване на наличие или отсъствие на основния обект на изследването в конкретни лица или организации;

- Да се проследи динамиката на промените в образа на Украйна и украинската криза в България;

- Да се проследят взаимоотношенията между България и Украйна в хода на кризата и през последните години;

- Анализирание, защо хибридната война в и срещу Украйна до голяма степен е успешно реализирана;

- Прогнозиране, как може да приключи хибридната война на Русия срещу Украйна;
- Да се анализира реакцията на българските експерти на хибридната война в Украйна;
- Да се установи влиянието на фактора българска диаспора в Украйна, върху взаимоотношенията между България и Украйна на фона на хибридната война в Украйна.

Изследователски методи

Методологията на изследването породи **интердисциплинарния характер** на разглежданата проблематика. Методологическата основа на изследването се основава на общонаучните принципи на историзъм, обективност, комплексност, системност, както и на специфичните научни подходи на политологията, социологията, международните отношения и др. хуманитарни науки. Дисертацията е разработка на базата на **аналитичния подход, сравнителен анализ, ретроспективен обзор, анкетно проучване, документално изследване и др.** В процеса на планиране и организиране на проучването, на събиране на данните, на анализиране и интерпретиране на информацията е включено използването на **статистически методи**. За изследване на понятията е използван методът на **терминологичния анализ**. Теоретичната основа за изследването на понятия по отношение на хибридната война на Русия в и срещу Украйна са трудовете на украински, български, руски и др. учени в областта на историята, международните отношения, политологията, журналистиката, икономиката, културологията и др., за популяризирането на изследването на хибридната война, като компонент на външната и вътрешната политика на държавите през XXI век.

Дисертацията е разработена на базата на разнообразна интердисциплинарна основа. За да се формулират обосновани изводи за хибридната война в Украйна, е анализиран значителен брой изследвания. Анализът на литературата по темата на изследването показва, че учените често правят диаметрално противоположни изводи по един и същи въпрос, поради което се избягват едностранните оценки и становища на автори от една държава. Анализират се нормативни документи, научни работи, изследвания, статии, учебници и др. на историци, социолози, юристи, журналисти, политолози, международници и др. от Украйна, Русия, България, САЩ и др.

Значимост на изследването

Актуалността и значимостта на работата е несъмнена, тъй като в условията на многополюсен свят наред с обективното съотношение на икономическия и военния

потенциал, съществена роля оказва характера на взаимоотношенията между основните центрове на сила, влияние и мощ. Всяка държава-велика сила се стреми да се превърне в един от тези центрове, прибягвайки към методите на хибридна война. Опитвайки се да защитава интересите си и ориентирайки своята външна политика към евроинтеграцията в най-важните области: икономика, военна, информационна, технологична сигурност и много други, Украйна се превърна в жертва на хибридна война от страна на Русия.

Мащабната хибридна агресия на Русия срещу Украйна - първоначално в скрити форми - започна да се проявява още от първия ден след обявяването на независимостта на Украйна, а от 2014 г. насам - от окупацията на Крим и някои територии на Донецка и Луганска област - навлезе във военна фаза, която осем години по-късно през 2022 г. се превърна в мащабно настъпление на Руската федерация срещу суверенитета, териториалната цялост и политическата независимост на Украйна.

Процесите и събитията на Балканите през 90-те години и началото на XXI век получават приоритетно място в регионална политика на Украйна, което се обяснява с културно-цивилизационни връзки, икономически взаимоотношения, геостратегическото разположение на Балканите. От друга страна, кризата в Украйна през 2013 г. и събитията след това - широкомащабният военен конфликт през 2022 г. предизвикват загриженост и приковават вниманието на държавите от Балканите, включително и България.

Научната иновативност на изследването се състои в разработването на тема, свързана с политологията, международните отношения, социологията и журналистиката, която досега не е била обект на специално проучване в българските научни среди. Приложен е комплексен подход към изследването на развитието на спецификата, инструментите и формите на хибридните войни през XXI век на примера на хибридна война на Русия в и срещу Украйна. В дисертацията за първи път са направени авторски изследвания, представени в 3 глава.

Практическата значимост на дисертацията се състои в обобщаването на спецификата на хибридна война в и срещу Украйна след 1991 г. до септември 2023 г. Резултатите от изследването могат да бъдат използвани за по-нататъшни изследвания на “хибридна война” като явление, хибридна война на Русия в и срещу Украйна, украинско-българските отношения и др. Материалите и изводите от работата могат да представляват интерес за разработването на практически програми за подпомагане разширяването на информационното образование за хибридните войни на украинския

пример на международната арена. Фактологическият материал на дисертацията може да се използва при преподаването на политология, история, журналистика, социология и др.

ГЛАВА II

ХИБРИДНИТЕ АТАКИ НА РУСИЯ В И СРЕЩУ УКРАЙНА СЛЕД ПРИДОБИВАНЕТО НА НЕЙНАТА НЕЗАВИСИМОСТ

През XXI век войните между държави с широкомащабно използване на насилие постепенно се превръщат в архаизъм и се заменят с нови - хибридни войни. Те се основават на принципно различен тип организирано насилие, което се характеризира със смесица от война, организирана престъпност, терористични атаки и масирано въздействие на информационно-комуникационни технологии - например в областта на киберпространството, в културната и идеологическа сфера и др. Хибридната агресия не става очевидна веднага, а поради отсъствието на официални субекти (воюващи страни) на военните действия и приключването на хибридните войни става по-трудно и по-незабележимо, отколкото на типичните войни с официално обявени воюващи страни.

Хибридните войни са станали възможни благодарение на различни фактори, а събитията в Украйна след 1991 г. потвърждават и демонстрират това. Нахлуването на РФ в Украйна от 2014 г. и 2022 г. насам има не само сериозни военни последици за украинския народ, но и отприщва пропагандни и дезинформационни кампании. Русия стратегически използва тези тактики, за да манипулира, да изопачава истината и да оправдава агресията си. В отговор на това Украйна придава изключително значение на дискредитирането на руската пропаганда и полага значителни усилия за противодействие на дезинформацията.

Значението на събитията и феномените от края на миналия век е, че те отразяват радикални промени в геополитическата ситуация в света, както и в новосформирана държава, Украйна, която се стреми да реализира своите интереси в геополитически контекст, да определи приоритетите си, да разработи стратегия и тактика за тяхното осъществяване. След Революцията на достойнството през 2013-2014 г. Украйна е изправена пред редица принципно нови предизвикателства и заплахи, чийто основен източник е руската агресия срещу Украйна. Докато първата фаза на тази агресия (от февруари 2014 г. до февруари 2022 г.) доведе до някои териториални загуби - анексирането на Автономна република Крим и частичната окупация на Донецка и Луганска област, втората фаза (от 24 февруари 2022 г.) започна с открито използване на въоръжена сила срещу суверенитета,

териториалната цялост и политическата независимост на страната под прикритието на т.нар. “специална военна операция”. Започналата в края на 2013 г. и продължаваща и до днес украинската криза има ясни исторически предпоставки: разпадането на Съветския съюз, промяната на социалната и политическата система в бившите социалистически държави от централна и източна Европа, укрепването на ЕС икономически и политически и много други.

Затова **във втората глава анализирани са основните аспекти на хибридната война на Русия в и срещу Украйна** след 1991 г. в рисковото постсъветско общество и мерки за противодействие в следните аспекти: **индивидуални:** информационни, исторически, религиозни; **обществени:** политически, правни, икономически, енергийни; **силови:** военни, химически, биологически и ядрени.

ГЛАВА III

ЕТНИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ВЪЗПРИЯТИЯТА ЗА ХИБРИДНАТА ВОЙНА

Третата глава съдържа **етнически измерения** на възприятията за хибридната война. Направен е анализ на културно-цивилизационни и геополитически взаимоотношения между Украйна и България и представени са резултатите от **авторски импирични анкетни проучвания:**

“Отношението към хибридната война на хората с украинско гражданство и български произход, живеещи в Украйна и живеещи в България”. В настоящото изследване е направен аналитичен преглед и сравнителен анализ на данни от проведеното от автора на научната работа анкетно проучване, сред хората с украинско гражданство и български произход в Украйна, и хората с украинско гражданство и български произход в България, относно тяхното отношение към хибридните войни срещу Украйна след обявяване на независимостта ѝ. Изследването беше проведено **през 2020 г.**, преди пълномащабното нахлуване на Русия в Украйна. Това означава, че резултатите от изследването след 2022 г. биха могли да бъдат по-различни. Получените резултати нагледно демонстрират, че украинското общество не е било подготвено за събитията случили се през 2022 г., а хибридната война в Украйна оказва мащабно влияние върху гражданите на държавата, както и върху геополитическите измерения и международноправните аспекти на множество други държави, в това число и държавите от групата на Великите сили.

Спецификата на украинската геополитика се състои в това, че тя традиционно е свързана с етнополитиката, поради което е много важно да се знаят мненията и позициите на различните етнически групи населяващи Украйна, относно политическото развитие на страната. Етническите българи са шестата по численост народност в Украйна и политическата им подкрепа е от голямо значение не само за бъдещето развитие на Украйна, но и за България.;

“Нагласите на социалните работници и доброволците в България към работата с бежанците от Украйна”. В настоящата работа е направен аналитичен преглед на проведеното от автора анкетно проучване сред доброволците и социалните работници в България, които са работили с бежанци от Украйна от **24.02. до 31.05.2022 г.** относно отношението им към въпросните бежанци от Украйна и техните предположения за бъдещето развитие на бежанската криза, свързана директно с украинските бежанци в България;

“Анонимно анкетно проучване на експертни мнения за хибридната война в Украйна след 1991 г.” Реализираното проучване през **08.-09. 2023 г.**, във формата на анкетни карти за оценка е провокирано от изводите на автора на дисертацията от предишните анкетни проучвания във връзка с хибридната война на Русия в и срещу Украйна. Целта на проучването е установяване нивото на информираност на българските и украински специалисти в България относно спецификата на хибридната война на Русия в и срещу Украйна след 1991 г.

Направена е оценка относно степента на заплаха, която хибридната война на Русия в и срещу Украйна представлява за националната сигурност не само на Украйна, но и на България.

Авторски емпирични проучвания целят да изпълнят основните задачи и цели на дисертационния труд, като потвърждават изложените по-горе теоретични материали на практика. Националната идентичност в проучванията се разглежда като съвкупност от субективни и обективни характеристики на човешките индивиди или групи (социални, политически, етнически, цивилизационни, териториални и др.), определящи тяхната специфичност и уникалност, както и разликите им с други индивиди или групи. Като **период на наблюдение** е избран ключовият събитиеен момент - хибридната война в и срещу Украйна след независимостта ѝ. **Задачата на иницирираните анкетни проучвания през**

различни години (2020, 2022 и 2023 г.) е обобщената информация от участниците в анкетата, която цели да се проследи евентуална промяна в нагласите, оценките и информираността сред обществеността в определени периоди от време спрямо хибридната война на Русия в и срещу Украйна след 1991 г.; да се изясни, дали промяната на демографския фактор влияе на мнението на хората с украинско гражданство, но с български произход относно хибридните войни и бъдещето развитие на Украйна. **В тази връзка актуалността на изследванията** е неоспорима, тъй като българската общност в Украйна е едно от най-големите национални малцинства и оказва доста голямо влияние върху развитието на държавата. По същия начин българите, завърнали се от Украйна в България, оказват реално, макар понякога и не толкова забележимо влияние не само върху Украйна, но и върху България посредством гласовете си на различни избори на държавно и местно ниво, а също така в социален, икономически, културен и демографски план.

Общият брой респонденти, участващи в анкетните проучвания за този дисертационен труд е **537, общият брой (отворени и затворени) въпроси е 55**. В тези изследвания са регистрирани само резултатите от анкетното проучване, а не познанията, преценките или мнението на регистрирания.

Забележка: Анкетите са попълнени надлежно и добросъвестно, със съвсем незначителни пропуски, които не дават отрицателно отражение върху крайния резултат, а даже подпомагат за по-задълбочен анализ по темата. Понякога в процентно съотношение резултатите в проучванията са под 100 % поради факта, че някои от анкетираните потребители не са посочили нито един от отговорите, но са оставили коментар към съответните варианти за отговор. От друга страна, посочените в проучванията проценти в някои случаи надвишават 100%, тъй като част от анкетираните са посочили на места повече от един отговор.

Основните организационни задачи по провеждането на анкетни проучвания включват: разработване на методика за провеждане на проучването, разработка на анкетни карти, активиране на електронна форма на анкетите за респонденти, създаване на организация по разпространяване и попълване на анкетите, събиране, обработка и анализ на получените резултати.

Изследванията бяха направени през Google Forms, поради ниската стойност, възможността за анонимност и контрол на отговорите. Минусите на платформата са, че тя не позволява намеса от страна на интервюера в процеса на изследването, например да се

обясни на интервюирания нещо, което не е разбрал, и има висок риск от некачествени отговори, както и ниско връщане на отговори. Винаги съществува и опасността, че респондентите ще отговорят с “не знам” и че могат да не са искрени в отговорите си, поради лични причини и притеснения. Много от отговорите силно зависят и от квалификацията и общите познания по темата на всеки отделен респондент.

И трите анкетни проучвания се състоят от три условни части - въвеждащи въпроси за филтриране, група от въпроси, отговорите на които дават информация за поставените проблеми по темата и финални въпроси относно личните и демографските данни на участниците. Посредством анкетни карти, изработени съобразно характеристиките на отделните ключови общности, се цели измерване нивото на общественото мнение, степента на информираност и източниците на информация, причините за констатираното ниво на общественото мнение, основните предпоставки за него и възможните средства за промяна, оценка и препоръки за неговото подобряване.

Проведените анкетни проучвания за хибридните войни са добър опит, който може да послужи като пример за цялостно глобално изследване, което може да се проведе сред всички (желаещи) граждани и жители на България. Подобни резултати следва да бъдат анализирани от политолози и социолози с необходимата квалификация и компетентност, за да бъде направен точен анализ на представителната извадка по отношение на изследваните въпроси, както и да се изведат тенденции и възможни форми на развитие на общественото мнение по темите обект на проучването.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертацията завършва със **Заключение** от осъществената работа. Даден е отговор на въпроса дали са доказани основните хипотези, цели и задачи на изследването.

Нагледен пример за съвременна хибридна война през XXI век е войната на Русия в и срещу независима Украйна, която стана очевидна през 2014 г. и продължава и до днес, като се е превърнала в перманентна: събитията на Евромайдана, началото на Революцията на достойнството, анексирането на Крим, развитието на военните действия на територията на Донбас, създаването на така наречените “ДНР” и “ЛНР” и пълномащабното военно нахлуване. Русия се стреми да подкопае управленската структура и инфраструктурата на

Украйна, да посее хаос и дестабилизация, да завладее нейните територии и граждани, като започна не с класически план за преки военни действия, а с хибридни такива.

Смятам, че **извършените теоретични и импирични авторски изследвания ефикасно доказват изложените в тази работа основни изследователски хипотези:**

1. Украинската криза не възниква от нищото, а има определени предпоставки и аспекти.

2. Украинският опит е важен за България, защото става ясно, че страни които са имали силни връзки с Русия и близко териториално разположение са по-уязвими за руската хибридна война.

3. Хибридната война на Русия в и срещу Украйна е успешна до голяма степен не само заради наличието на широк кръг от политически и икономически субекти, зависими от Русия, но и заради слабата информираност на украинските граждани за спецификата на “хибридната война”, поради което те лесно стават жертва на манипулации от страна на Русия.

4. Успешното противопоставяне на Украйна срещу Русия в хибридната война зависи от различни вътрешни и международни фактори.

Заявените задачи на този дисертационен труд са успешно изпълнени, а основните цели са постигнати.

Научни приноси:

1. Концепцията за хибридната война за първи път се прилага в нейния цялостен, систематизиран вид към един конкретен казус - този на Украйна.

2. Емпиричният опит на Украйна се концептуализира на свой ред, като по този начин обогатява концепцията за хибридната война.

3. Разглежда се мястото на хибридната война и нейното отношение към класическата, като се извеждат и формулират начините, по който тя оказва влияние върху архитектурата на сигурността. Изводите на докторанта се подкрепени и от емпирични изследвания.

Сред научно-приложните приноси могат да се отбележат: представени основни научни резултати от четири авторски публикации, три авторски импирични изследвания, като **общият брой респонденти, участващи в анкетните проучвания** за този дисертационен труд е **537**, **общият брой въпроси е 55**. Посредством теоретични

проучвания, е даден **отговор на изследователския въпрос** относно спецификата на хибридна война на Русия в и срещу Украйна, която се реализира на територията на независима Украйна и какво влияние оказва тази война върху бъдещето на държавата, и нейната роля на международната арена.

Общата тенденция на получените резултати при направените три авторски проучвания е, че през 2020 г. повечето от респондентите не са се притеснявали от пълномащабен военен конфликт в Украйна, през 2022 г. респондентите средно се притесняват от реална война в България на фона на случилото се в Украйна и 53,7% от тях биха се замислили да се преместят в друга държава, ако усетят влиянието на евентуална/реална война върху себе си (и/или семейството си), през 2023 г. респондентите вече анализират предпоставките на хибридна война в Украйна и как ще се промени хибридният елемент при бъдещи евентуални военни конфликти.

В днешните условия, формирането на обективен поглед върху глобалния контекст на политическите последици от руско-украинската война е задача с много неизвестни и едва ли може да бъде окончателно разрешена само в рамките на този дисертационен труд, затова планирам да продължавам да развивам темата още по-обширно. Като, например, може да бъде написано помагало по темата с идеята: **“Вие може да не се интересувате от хибридна война, но тя се интересува от вас”**, както и за реадaptация на Украйна и Русия (след войната), малцинствата в чужбина и миграционните потоци, като инструмент на хибридна война или как трябва да се предотвратяват подобни войни. Също така планирам да провеждам конференции и симулационни игри за студенти (политолози, юристи, историци, журналисти и др.) и др.

Сред **препоръките**, изготвени в резултат на дипломната работа, следва да се подчертае необходимостта от разработване на всеобхватна концептуална визия за противодействието на хибридните заплахи, като нова форма на заплахи за националната сигурност в рисковото общество. Разработките в тази дипломна работа могат да бъдат взети под внимание от украинските и българските държавни органи, отговорни за сигурността на държавата и обществото, за отделните институции на ЕС, по-специално Европейската служба за външна дейност, Делегацията на ЕС в Украйна, Консултативната мисия на ЕС в Украйна, страните от Източното партньорство, научни, граждански и експертни организации, занимаващи се с въпросите на сигурността, разработки в областта на

политологията, международните отношения, социологията, психологията, историята, журналистиката и др.

В тази дипломна работа е установено, че предпоставките за формирането на явлението “хибридна война” са развитието и технологизирането на основните сфери на обществения живот, благодарение на които войната се развива и модернизира в зависимост от нуждите и реалностите на геополитическата съвременност. Хибридна война е най-новата глобална международна конфронтация, която възниква в настоящия геополитически ред, борба за надмощие и влияние, водена от държави, техни коалиции и недържавни субекти. В тази работа са показани теоретични подходи към същността на понятието “хибридна война”. Анализът на руско-украинския конфликт показва появата на нови форми и методи на въоръжена борба между държавите за постигане на съответните им политически цели и разрешаване на междудържавните противоречия. Класическите форми на въоръжена борба бяха заменени от хибридни, които с помощта на съвременни технологии могат да имат почти мигновено въздействие. Същността на този подход се изразява в изместване на фокуса на усилията от физическото унищожаване на противника в мащабна война, към използването на така наречената “мека сила” срещу вражеската държава за дезинформиране на нейното население. Страната агресор стратегически координира тези действия, като същевременно запазва възможността за правдоподобно отричане на участието си в конфликта. В работата се анализират етапите на хибридна война на Русия в и срещу Украйна, използването на съвременните информационни технологии и тяхното въздействие върху съзнанието на гражданите на Украйна, а също така следните аспекти на хибридна война в Украйна: военни, информационни, кибернетични, икономически, енергийни, политически, правни, религиозни, химически, биологически и ядрени, както и мерки за противодействие.¹

Въпреки хибридна агресия на Русия срещу Украйна, която продължава вече много години, в системата за сигурност на Украйна все още има пропуски, които ѝ пречат да възстанови териториалната си цялост и суверенитет и да изпълни задълженията си да гарантира сигурността на украинското общество. В резултат на това страдат украинските граждани, живеещи в окупираните Крим и ОРДЛО, в “сивата” и прилежащата към

¹ Мищенко Х. (2020) «Вплив інформаційних технологій на масову свідомість в умовах «гібридної війни». Міністерство освіти і науки України. Національний авіаційний університет. [Online] Available at: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/42037/1/%D0%9C%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%A5.%D0%9E._%D0%9C-608%20%D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC.pdf

контактната линия зона, както и в други региони на Украйна, пряко засегнати от агресора или хибридните заплахи. Ситуацията следва да бъде коригирана въз основа на анализ на пропуските в системата на Украйна за гарантиране на сигурността на обществото, като се вземе предвид опитът на отделните държави от ЕС и Източното партньорство в противодействието на руските хибридни заплахи. Държавната система за сигурност на Украйна в контекста на хибридната война изисква незабавни национални мерки за подобряване на способността на Украйна да гарантира сигурността на обществото.²

За да успее да си върне загубените територии и да възстанови суверенитета си в бъдеще, Украйна трябва да направи всичко възможно днес, както във вътрешен, така и в международен план. Необходимо е да се засили образованието и повишаването на осведомеността, да се убеди цялото общество и международната общност в необходимостта от съвместни действия, че източна Украйна и Крим са временно окупирани от Русия територии на Украйна, от които Украйна няма да се откаже при никакви обстоятелства и рано или късно ще ги върне в лоното си. Опитът от агресията на Русия срещу Украйна показва, че концепцията за хибридната война трябва да се разглежда не само като нов вид война и нов вид военен конфликт. Хибридната война може и трябва да бъде квалифицирана и като най-новата форма на глобална конфронтация в съвременната среда за сигурност.³

Руско-украинската хибридна война трябва да доведе Украйна, Европа и международната общност като цяло до следните разсъждения. Всяка хибридна война съдържа глобални и регионални предизвикателства и заплахи. В света все още има достатъчно управляващи, които са готови да разпалят война или да извършат терористична атака, за да задоволят собствените си имперски амбиции. Това означава, че нито една държава в света не може да се чувства сигурна без участие в ефективна система за сигурност и способна модерна армия. Самопровъзгласяването на независима или дори неутрална държава без надеждни международни гаранции за независимост и териториална цялост е “бомба със закъснител, която рано или късно може да избухне”. Понастоящем европейската и световна система за сигурност не разполагат с релевантен отговор на руската агресия. Войната в Украйна има вероятност да се превърне в поредния замразен конфликт, източник

² Мартинюк В., Гончар М., Чубик А., Жук С., Чиждова О, Максак Г., Тищенко Ю., Зварич О. (2018) Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного партнерства. Центр глобалістики «Стратегія ХХІ» [Online] Available at: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/blok_XXI-end_0202.pdf

³ Міщенко Х. (2020) «Вплив інформаційних технологій на масову свідомість в умовах «гібридної війни». Міністерство освіти і науки України. Національний авіаційний університет. [Online] Available at: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/42037/1/%D0%9C%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%A5.%D0%9E.%D0%9C-608%20%D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC.pdf

на нестабилност и заплаха за европейските държави и световната общност като цяло. Активна работа на международната арена, основана на националните приоритети и реалните възможности на украинската държава, съчетана с балансирана, консолидирана и ефективна вътрешна политика и предвидим прагматичен проевропейски външнополитически курс, може да осигури положителен имидж и достойно място на Украйна в световната общност и значителна международна подкрепа, където **главното е върховенството на закона, а не правото на сила.**⁴

Важно е да се уточни, че Украйна също използва хибридни методи на война, защитавайки се от РФ, обаче не са толкова изразени, и това може да бъде отделна тема за дисертационен труд.

Библиография съдържа списък на документалните и справочните материали, периодичните и непериодичните издания, които са цитирани и/или използвани в рамките на тази работа и са съсредоточени върху дефиниране и характеристики на явлението “хибридна война”, както и върху историческите и др. предпоставки и специфики на хибридната война на Русия в и срещу Украйна.

Приложения - резултати от теоретичните и експериментални изследвания, проведени както от автора, така и от други лица и организации, които не са намерили място в основната част на дисертацията, поради ограниченията в обема.

Благодарности: *Бих искала да изкажа най-искрените си благодарности на научния си ръководител- проф.дпн Татяна Дронзина за съветите, насоките, конструктивните бележки и препоръки по време на съвместната ни работа.*

⁴ Міжвідомча науково-практична конференція: “Уроки збройної агресії Росії проти України – воєнностратегічні аспекти”. (2021) 36. матеріалів міжв. наук-практ. конф. (Київ, 29квітня 2021 р.). – К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2021. –296 с. [Online] Available at: <https://nuou.org.ua/assets/documents/npc-zbr-agr-rs-pr-ukr-29-04-2021.pdf>